

5162

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İ S L Â M H U K Ū K U N D A
K A Z Â İ B O Ő A N M A

(Tefrik)

(Master Tezi)

Hazırlayan :

İlyas KARSLI

Tez Danışmanı :

Prof. Dr. Salih TUĞ

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

İstanbul 1988

İ Ç İ N D E K İ L E R

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ	IV
KISALTMALAR	VI
GİRİŞ	
İSLÂM HUKUKUNDA NİKÂH AKDİNİN SON BULMASI	1
I. NİKÂH AKDİNE KISA BİR BAKIŞ	2
II. NİKÂH AKDİNİN SON BULMASI	3
A-ÖLÜM	4
B-TALÂK	4
a-Talâk Kavramı	4
b-Talâk Yetkisi ve Dayanağı	4
c-Talâkın Tefvizi	6
C-TEFRİK veya FESİH	6
BİRİNCİ BÖLÜM	
TEFRİK KAVRAMI	7
I. TEFRİK VE FESHİN MAHİYETİ	8
A-TEFRİK	8
B-FESİH	8
II. TEFRİKİN HUKUKİ DAYANAĞI	9
A-KUR'ÂN-I KERİM'DE	9
B-SÜNNETTE	10
III. TEFRİK SEBEPLERİNE KISA BİR BAKIŞ	11
İKİNCİ BÖLÜM	
TEFRİK SEBEPLERİ	12
I. İKTİDARSIZLIK, BÜNYESEL KUSURLAR VE KISIRLIK	13
A-İKTİDARSIZLIK	13
a-Hukûki Dayanağı	13
b-Mezheblerin Görüşleri	14
c-İktidarsızlığın Tesbiti ve Hakimin Kararı	14
d-İktidarsız Koca Aleyhine Dava Açmak İçin Gerekli Şartlar	15

B-BÜNYESEL KUSURLAR	17
a-Dört Mezhebin İttifak Ettiği Hastalıklar	17
b-Hanefiler	18
c-Şâfi'i ve Mâlikîler	18
d-Hanbelîler	19
C-KISIRLIK	20
II.TERK (Gâib-Mefkûd), HAPİS, TUTUKLANMA VE ESİR OLMA	
SEBEBİYLE TEFRİK	21
A-TERK	21
a-Terk Kavramı	21
aa-Hanefî ve Şâfi'îler	21
bb-Mâlikîler	22
cc-Hanbelîler	23
b-Terk Müddetinin Başlaması	23
B-HAPİS, TUTUKLANMA VE ESİR OLMA SEBEBİYLE TEFRİK	24
III.NİKÂH AKDİ ŞARTALRINA MUHALEFET	25
IV.ALDATMA	26
V.MALÎ MÜKELLEFIYETLERİN İFA EDİLMEMESİ	27
A-CUMHURUN GÖRÜŞÜ	27
a-Cumhurun Delilleri	27
aa-Kitap	27
bb-Sünnet	28
b-Cumhura Göre Tefrikin Zamanı	29
B-HANEFİLERİN GÖRÜŞÜ	30
a-Hanefilerin Delilleri	30
aa-Kitap	30
bb-Sünnet	31
VI.ŞİDDETLİ GEÇİMSİZLİK	33
A-KAVRAM	33
B-HAKEMLERİN TAYİNİ	34
a-Hakemlerin Vasıfları	34
b-Hakemlerin Görevleri	34
C-HAKEMLERİN İHTİLAFI	35
VII.MUHÂLE'A	36
A-KAVRAM	36
B-HUKUKKİ DAYANAĞI	36

VIII.İLÂ'	38
A-KAVRAM	38
B-HUKUKİ DAYANAĞI	38
C-İLÂ'NİN NETİCESİ	38
a-Hanefilerin Görüşü	39
b-Cumhurun Görüşü	39
IX.Lİ'ÂN	40
A-KAVRAM	40
B-HUKUKİ DAYANAĞI	40
C-Lİ'ÂN'IN NETİCESİ	41
a-Hanefilerin Görüşü	41
b-Mâlikilerin Görüşü	41
c-Şâfi'ilerin Görüşü	41
d-Hanbelîlerin Görüşü	42
SONUÇ	43
BİBLİYOGRAFYA	45
KARMA KELİME FİHRİSTİ	47

Ö N S Ö Z

Kazâî Boşanma (tefrik) , İslâm Hukukunun bir bölümü olmasına rağmen, klâsik fıkıh kitaplarında müstakil başlıklar altında incelenmiş değildir. Yine İslâm Hukuku, 15 asırlık bir mâziye sahip olmasına rağmen, kazâî boşanma konusunda müstakil bir eser meydana getirilmemiştir. Bu konu, geçen dönemler için bir eksiklik değildi. Çünkü şartlar, bu konuların müstakil bir şekilde ele alınıp incelenmesini gerektirmiyordu.

19. asrın ikinci yarısında, Muhammed Kadri Paşa tarafından el - Ahvâlü'ş - Şahsiyye adıyla bir risâle kaleme alınmış ise de, Kazâî boşanma konusunda fazla birşey verilmiş değildir.

Kazâî boşanma konusu, 1917 yılında Aile Hukuku Kararnamesi yayınlanıncaya kadar, sistemli bir şekilde de ele alınmış değildi. Daha sonra, Muhammed Selâm Medkûr, Mustafa es-Sibâî, Ahmed Abîd Kubeyî, Muhammed Cevâd Muğanniye, Muhammed Ebû Zehrâ, Zekiyyuddin Şa'ban, Ahmed el-Ğandûr... gibi bazı müellifler, "el-Ahvâl eş-Şahsiyye" adı altında yazmış oldukları kitaplarda bu konuyu da ele alıp sistematize ettiler. Fakat bu konuda henüz müstakil bir eser ortaya çıkmış değildir.

İçinde yaşadığımız asırda, kazâî boşanma konusunun araştırılmasına büyük bir ihtiyaç olduğu kanaatindeyiz. Çünkü, toplumlardaki bazı sosyal ve kültürel değişmeler, ailelere de tesir ederek, ortaya birtakım problemler çıkarmıştır. Bu problemlerden birisi de kendini kazâî boşanma konusunda göstermiştir. Probleme

ufak da olsa bir çözüm getirir düşüncesiyle tezimizi bu konuya hasretmeyi uygun bulduk.

Tezimiz, bir giriş bölümüyle iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, İslâm Hukûkuna göre, nikâh akdi ve boşanmaya dair kısaca malûmat verilerek, esas konuya giriş için zemin hazırlanmıştır.

Birinci bölümde, kazâî boşanma (tefrik) ile ilgili terimler açıklanıp, konuyla ilgili hukûkî deliller serdedilmiştir. İkinci bölümde ise, kazâî boşanmayı gerektiren sebepler, mezheblerin değişik görüşlerine göre anlatılmaya çalışılmıştır. Dileriz bundan sonraki araştırmacılar daha güçlü eserler ortaya koysunlar da insanlık istifade etsin.

Kazâî Boşanma, evlilik hayatının, hâkim tarafından sona erdirilmesidir. Fıkıh kitaplarımızda bu olay, "t e f r i k, m u - f â r e k â t veya f e s i h" kelimelerinden birisi kullanılarak ifade edilmiştir. Biz de bu tezimizde ifade kolaylığını sağlamak üzere aynı yolu takip ederek kazâî boşanma tabiri yerine tefrik tabirini kullandık.

Mevzunun plânlanması ve nasıl işleneceğine dair ilk ve geniş bilgiyi lütfeden, tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Salih TUĞ'a ve plândan itibaren yazılıp bitirilişine kadar yardımlarını esirgemeyip tevcihatta bulunan Muhterem Doç. Dr. Fahrettin ATAR'a burada peşinen teşekkür etmeyi borç bilirim.

Ümraniye, 1988

İlyas KARSLI

K I S A L T M A L A R

- b. : bin (ođlu)
bak. : bakınız
c. : cilt
Hz. : Hazreti
r.a. : Radiyellahu Anhü
s. : sayfa
s.a.v. : Sallelallahu Aleyhi ve Sellem.

G İ R İ Ő

İSLÂM HUKUKUNDA NİKÂH AKDİNİN SON BULMASI

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

I. NİKÂH AKDİNE KİSA BİR BAKIŞ

Lügat itibariyle, " b i r a r a y a g e t i r m e k , t o p l a m a k , e v l e n m e k " manalarına gelen " n i k â h " kelimesinin fıkıh ıstılahındaki manası ise: "Kadından, kasden istifade etme mülkiyetini ifade eden bir akittir."¹

"Kadından kasden istifade mülkiyeti" olarak tarif edilen nikâh akdi, bir yönüyle ibadet, diğer bir yönüyle de medenî bir muameledir.² İbadettir, çünkü bunu yerine getirmekle dinî bir tavsiye ifa edilmiş oluyor. Hz. Peygamber (s.a.v.) efendimiz bir hadislerinde: "Evleniniz, çoğalınız. Çünkü ben, kıyamet gününde sizin çokluğunuzla iftihar edeceğim"³ buyurmuşlardır. Diğer bir hadislerinde ise: "Nikâh benim sünnetimdir. Sünnetimden yüz çeviren benden değildir"⁴ buyurarak, nikâhtan uzak yaşamamanın yani evlenmeden yaşamamanın dinî tehlikesine işaret buyurmuşlardır.

Medenî bir muameledir, çünkü nikâh akdi insanlar arasında cereyan eder ve fertler bu akitle, bazı hakları istihkak ederler, Mehir, nafaka... gibi.

1-Arapca tarif için bak. İbn Âbidîn, Reddû'l-Muhtâr, II,258.

النكاح عقد يفيد ملك المتعة قصدا ...

2-İbn Âbidîn, aynı eser ve yer.

فانه معاملة من وجه وعبادة من وجه ...

3-el-Münâvî, Feyzû'l-Kadîr, III, 2691.

4-Müslim, Sahih, Nikâh 5.

II. NİKÂH AKDİNİN SON BULMASI

Nikâh akdiyle insanlardan bazı yasakların kalkmış olması, Allah'ın bir lütuf ve ihsanıdır. Onun içindir ki İslâm Dini, evliliği ömür boyu sürmesi gereken bir akid olarak kabul eder. Nikâh akdi ile hayatlarını birleştiren eşler, bu beraberliği ömür-boyu sürdürecekler demektir. Bu beraberliğin teminatı için de İslâm Dini, "Allah indinde helâlların en sevimsizi boşanmadır"⁵ prensibini getirmiştir.

Ancak İslâm Hukuku, evliliği böyle ebedî bir akid kabul etmekle birlikte, gerekli görülen bazı hallerde eşlere ayrılabilme imkanını da tanımıştır. es-Serahsî bu konuda şöyle der: "Boşanma, her ne kadar çirkin bir olay ise de, durumlar onu gerektirdiğinde mübah hale gelir. Âlimlerin çoğu, bu konuda aynı görüştedirler."⁶

İslâm Hukukuna göre, nikâh akdine son veren âmilleri şu üç ana başlık altında hulâsa etmek mümkündür:

- a- Ölüm,
- b-Talâk (Boşanma),
- c-Tefrik veya Fesih.

Biz bu incelememizde, tefrik-fesih mevzu'unu araştıracağız. Onun için ölüm ve talak maddelerine mevzumuzun vuzûha kavuşması açısından sadece temas edip geçmekle yetineceğiz.

5-İbn Mâce, Sünen, Talâk 1.

6-es-Serahsî, Mabsût, VI, 2.

A- Ö L Ü M

Eşlerden herhangi birinin ölümü, nikâh akdini ortadan kaldırır.

B- T A L A K (Boşanma)

â- T a l a k K a v r a m ı :

Talâkı, fıkıhçılar hep aynı şekilde, fakat değişik ifadeler kullanmak suretiyle tarif etmişlerdir. Biz bunlardan sadece birkaçını zikretmekle yetineceğiz.

الطلاق حل قيد النكاح بلفظ الطلاق أو نحوه ...

"Talâk veya benzeri bir lâfızla evlilik bağına çözmektir."¹

رفع القيد مطلقا سواء كان هذا القيد حيا ام كان منويا ...

"Hissi olsun ya da manevî olsun, mutlak surette evlilik bağına kaldırmaktır."²

"Talâk, akd-i nikâhı lâfz-ı mahsûs ile filhâl veya filmeâl ref' ve izâle etmektir."³

Yukarıda verilen tariflerden de anlaşılacağı üzere, "talâk" veya bu kelimenin benzeri olan ve talâk manasını ifade eden bir başka kelimeyi kullanmak suretiyle, evlilik bağına çözmek ve evlilik ilişkisine son vermeye "talâk" veya daha açık bir ifadeyle "b o ş a n m a" diyoruz.

b- T a l a k Y e t k i s i v e D a y a n a ğ ı :

İslâm Hukukunda boşama yetkisi prensip olarak kocaya verilmiştir. Çünkü ailenin reisi kocadır. Kocanın vekâleti ve izni olmadan, bir başkası bu yetkiyi kullanamaz. Boşama yetkisinin kocaya ait oluşu nass ile sabit olup, aşağıda arzedeceğimiz Kur'ân âyetleri, Hz. Peygamberin hadisleri ve ashabın tatbikatı hep bu prensipler çerçevesinde gerçekleşmiştir.

1-eş-Şirbîni, Muhammed b. Ahmed el-Hatib, Muğni'l-Muhtâc ilâ ma'rifeti Me'âni'l-Minhâc, III, 279.

2-Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, el-Ahvâlü's-Şahsiyye fi's-Şerfi'ati'l-İslâmiyye, 279.

3-Ömer Nasûhî Bilmen, Hukuku İslâmiye Ve Istilahatı Fikhiyye Kamusu, II, 175.

و اذا طلقتم النساء¹ "Hanımları boşadığınız zaman..."

يا ايها النبي اذا طلقتم النساء ...

"Ey Nebi, hanımları boşadığınız zaman..."²

لا جناح عليكم ان طلقتم النساء ما لم تمسوهن او تفرضوا لهن فريضة ..

"Henüz kendilerine dokunmadan ya da mehir kesmeden, kadınları boşarsanız..."³

وان طلقتموهن .. "Eğer o kadınları boşarsanız..."⁴

اذا نكحت المؤمنات ثم طلقتموهن ..

"Mü'min hanımlarla evlenip, sonra onları boşadığınızda..."⁵

Yukarıda arzedilen âyet-i kerimelerde de görüldüğü üzere, boşama konusundaki bütün hitaplar erkeğe yapılmıştır. Bundan anlaşılıyor ki, boşama konusunda yetkili olan erkektir.

Hz. Peygamber (s.a.v.) efendimizin bu konudaki hadislerine göz atacak olursak, Sa'id b. Müseyyeb tarikiyle gelen bir hadiste şöyle buyurulmaktadır:

الطلاق للرجال والمدة للنساء .

"Talâk erkeklere, iddet ise hanımlara aittir."⁶

İbn Mâce'nin rivayet ettiği bir hadiste ise durum şöyle:

Peygamber efendimize ashabdan bir zat gelerek şöyle diyor:

"Ey Allah'ın Resûlü, efendim beni câriyesiyle evlendirdi. Şimdi ise aramızı açmak, bizi birbirimizden ayırmak istiyor." Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) efendimiz minbere çıkarak şöyle buyuruyor:

يا ايها الناس ، ما بال احدكم يزوج عبده امته ثم يريد

ان يفرق بينهما ؟ انما الطلاق لمن اخذ بالساق .

"Ey insanlar! Sizin birinize ne oluyor ki kölesini câriyesi ile evlendiriyor da sonra aralarını açmak istiyor? Talâk, ancak baldırı tutana (yani kocaya) aittir."⁷

1-el-Bakara, 230.

2-et-Talâk, 1.

3-el-Bakara, 236.

4-el-Bakara, 227.

5-el-Ahzâb, 49.

6-Mâlik b. Enes, el-Muvatta', 70, Sa'id b. Mansûr, Sünen, II, 314

7-İbn Mâce. Sünen, Talâk, 31.

Ancak burada, şu hususu da belirtelim. Talak, her ne kadar kocaya ait ise de, kocanın vekâleti ve izniyle bu yetki başka bir kimseye verilebilmektedir. Şimdi bu hususu da kısaca açıklamaya çalışalım.

c- T a l a k ı n T e f v i z i :

İslâm Hukukuna göre, erkek isterse, kendisine ait olan talak yetkisini bir başkasına verebilme hakkına sahiptir. Bu hakkın, kendi hanımına verilmesine "talakın tefvizi - تفويض الطلاق " adı verilmektedir.¹ Talâk yetkisinin hanıma verilebileceği konusunda, İslâm Hukukcuları ittifak etmişlerdir.²

Ancak, hanıma verilen bu tefvizden vazgeçilebilir mi ? Yani koca, kendi hanımına vermiş olduğu boşama yetkisini istediği zaman geri alabilir mi? Bu konuda İmâm Mâlik ve Hanefî Mezheblerinin görüşleri müsbet olup, "verilen yetki geri alınmaz" istikametindedir.³ Şâfi'i ve Hanbelî Mezheblerinin görüşlerine göre durum bunun tersine olup, hanıma verilen talak yetkisi, istendiği zaman koca tarafından geri alınabilir.⁴

İmâm Zühri ve Sevrî de Hanefî ve Mâlikîler gibi düşünmektedirler.⁵

C-TEFRİK veya FESİH

Tefrik ve fesih de nikâh akdine son veren hususlardandır. Fakat bu konu, tezimizin esasını oluşturduğu için, birinci bölümde ele almayı daha uygun gördük.

1-Abdurrahmân el-Cezirî, Kitâbu'l-Fıkh ale'l-Mezâhibi'l-Erba'a, IV, 370, Muhammed Ebû Zehrâ, el-Ahvalü's-Şahsiyye, 323, A.Hamîd, age.286, Halil Cin, Eski Hukukumuzda Boşanma 67-68, Ahmed el-Ğandûr, el-Ahvâlü's-Şahsiyye, 386.

2-Ebû Zehrâ, age. 328

3-el-Cezirî, age. IV, 371.

4-el-Cezirî, age. IV, 376,384,385, Muhammed Selâm Medkûr, el-Veciz Liahkâmi'l-Üsra, 264,265 (dip notta).

5- Seyyid Sâbık, Fıkhü's-Sünne, II, 284.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEFRİK KAVRAMI

I. TEFRIK VE FESHİN MAHİYETİ

Konumuzun daha iyi anlaşılması bakımından, konuyla ilgili bazı terimlerin açıklanmasında fayda vardır. Şimdi o terimleri izah etmeye çalışalım.

A- TEFRIK : (التفریق)

Tefrik lügatte, "bir bütünü parçalamak, iki şeyi birbirinden ayırmak, aralarını açmak..." gibi manalara gelmektedir. Fıkıh ilmindeki manası ise, "hâkim tarafından, nikâh akdinin çözümlüğü, evlilik hayatına son verilmesi" olayıdır. Tefrik kelimesi yerine bazan, "m u f â r a k â t - المفاصلة" kelimesi de kullanılmaktadır. M u f â r a k â t kelimesinin fıkıhtaki manası ise, " zevciyet rabitasının çözümlüğüyle, zevc ile zevcenin birbirinden ayrılması"dır.¹

B- FESİH : (الفسخ)

Fesih, akid zamanında vukubulan veya sonradan meydana gelen bir eksiklik veya bozukluk sebebiyle evlilik akdini bozmak, evlilik hayatına son vermektir.²

Biz bu tezimizde, tefrik, mufârekât ve fesih kelimelerini sık sık kullanacağız. Bu kelimelerin bizim tezimizdeki müşterek anlamını kısaca şöyle ifâde ederiz:

Evli eşlerden, hanımın mahkemeye müracaat ederek , kocasından ayrılma talebine binaen, Hâkim'in durumu inceleyerek, eşlerin ayrılmalarının gerekli olduğuna karar vermesine "t e f r i k" diyoruz. Ancak, Hanefî ve Mâlikî Mezhepleri bu olayı "tefrik"

1-Bilmen, age. II, 174.

2-Hayreddin Karaman, Mukayeseli İslâm Hukuku, I, 293.

... kelimesiyle ifade ederlerken, Şâfi'i ve Hanbeli Mezhepleri de " fesih" kelimesiyle ifade etmektedirler. Bizim için önemli olan, kullanılan kullanılan kelimeler değil, meydana gelen olaydır.

II. TEFRİKİN HUKUKİ DAYANAĞI

A- KUR'ÂN-I KERİM'DE :

Daha önce, İslâm Hukukuna göre boşama yetkisinin erkeğe ait olduğunu zikrederek, bunun nasslarla sabit olduğunu belirtmiştik. Ancak bu durum karşısında akla bazı sorular gelmektedir. Acaba hanım, istemediği, uyşamadığı veya diğer bazı sebeplerden dolayı kocasından ayrılmak istediğinde, hiçbir hakka sahip değil midir ? Kocanın hertürlü ezâ ve cefasına katlanacak mıdır ? Yoksa bazı hallerde hanımlar da boşanabilme hakkına sahip olabilirler mi ?

İslâm Hukukuna göre, boşama hakkına sahip olan koca ise de, bu konuda hanım da, kesinlikle ihmal edilmiş değildir. Hanımı boşama veya elde tutma hakkı kocaya verilmiş olmakla birlikte, buna bazı prensipler buna bazı prensipler getirilerek, o prensiplere uyulması istenmiştir. Kur'ân-ı Kerimde:

فَاَسَاكُ بِمَرْوَىٰ
تَسْرِحُ بِأَحْسَانٍ

"Ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermek"¹ prensibi vardır. Demekki hanımlar, " ya iyilikle tutulacak, yahut da güzellikle salıverilecektir." Tutmanın da salıvermenin de tek şartı "i y i l i k ve g ü z e l l i k" tir. Eğer bu şeklin dışında tutulmaya çalışılırsa, "i y i l i k" ortadan kalkmış, yerine ise " k ö t ü l ü k ve z a r a r" gelmiş demektir. Bu durum ise hanıma karşı işlenmiş bir zulüm olup, ortadan kaldırılması gerekir. Hanımlara zarar verecek şekilde onları ellerinde tutan kocalar için ise yine Kur'ân'da:

وَلَا تَمْسُكُوهُنَّ ضَرَارًا لَتَنْتَدُوْنَ ...

"Haklarına tecavüz edip, onlara zarar vermek için hanımları (yanınızda) tutmayın"² Buyurulmuştur. Bu âyette, kendilerine zarar verecek şekilde hanımlarını yanlarında tutmak, kocalar için yasak kılınmıştır.

1-el-Bakara, 229.

2-el-Bakara, 231.

İzah etmeye çalıştığımız bu prensiplere şayet koca uymazsa, hanım da bundan zarar görürse, durum ne olacaktır ? İşte burada meydana gelen zarar ve zulmü eğer koca izâle etmiyorsa, hakim kocanın yerine kaim olacak ve zararı önlemek için tefrik kararı verebilecektir.¹ Çünkü hakimin görevlerinden birisi de, zulme mani olmaktır. Kocasının kendine zulmetmesi durumunda hanıma da hakime başvurma hakkı verilmiştir.² Hakim de hanımın bu başvurusu üzerine, durumu inceleyip, karı-kocayı birbirlerinden ayırmaya yetkili kılınmıştır.

B- SÜNNETTE:

Yaptığımız bir hayli araştırmada, Hz. Peygamber'in bizzat tefrik kararı verdiğine dair herhangi bir olaya rastlayamadık. Daha doğrusu, devr-i saadette, tefriğe götürecektir bir olayın meydana geldiğine şahit bir delil bulamadık. Ancak, kaynak birçok fıkıh kitabında, aşağıda sunacağımız bazı olaylar ittifakla anlatılmaktadır.

Hz. Ömer'e (r.a.) bir hanım gelerek, kocasının kendisine cinsel ilişkide bulunamadığını bildirir. Hz. Ömer de o hanıma bir yıl mühlet verir. Bir yılın sonunda kocasının hala cinsel ilişkide bulunamadığı anlaşılınca, Hz. Ömer o hanımı tercihiyle başbaşa bırakır. Kadın da kocasından ayrılmayı tercih eder. Bu olay üzerine Hz. Ömer, onların aralarını tefrik eder ve bu tefriki bir bâin talak sayar.³

İbn Sender adında hasî (iğdiş olmuş, burulmuş) bir zat evlenmişti. Hz. Ömer o zata "hasî olduğunu hanımına bildirdin mi?" diye sordu. İbn Sender'in "hayır" cevabı üzerine, Hz. Ömer şöyle buyurur: "O hanıma durumunu bildir ve onu muhayyer bırak!"⁴

Bu konuda İbn Mes'ûd ve Hz. Ali'den de aynı rivâyetlerin varid olduğunu bildiren el-Kâsânî şöyle bir hükme varır: "Onların (Hz. Ömer, Ali ve İbn Mes'ûd) bu uygulamaları ahabın huzurunda gerçekleşmiş olup, kimsenin karşı çıktığı nakledilmemiştir. Durum böyle olunca, ahabın bu konuda icma'ı var demektir."⁵

1-el-Kâsânî, Bedâi'us-Sanâi', II, 323.

2-Medkûr, age. 288.

3-el-Kâsânî, age. II, 322, İbnü'l-Hümâm, Fethü'l-Kadîr, III, 263.

4-İbn Kudâme, el-Muğni, VI, 652.

5-el-Kâsânî, age. 322, 323.

III. TEFRIK SEBEPLERİNE KISA BİR BAKIŞ

Daha önce, tefrikin hukuken meşru* olduğunu belirten delillerden bahisle, bunun meşru'luğunu ve gerekliliğini anlattık. Burada ise, tefriki gerekli kılan halleri araştırmaya çalışacağız. Yani, İslâm Hukukuna göre, hanımlar kocalarına boşamaya yetkili değildirler. Boşanmaya, hanımın isteği üzerine ancak hakimler karar verebilirler. Fakat hanımlar hangi hallerde hakimlere başvurarak tefrik talebinde bulunabilirler ? Veya bir başka deyişle, hakimler hangi durumlarda , hanımların vaki şikayetleri üzerine konuyu inceleyip, tefrik kararını verirler?

Bu konu, klasik fıkıh kitaplarında, sistemli bir şekilde başlıklar altında değil de, ayrı ayrı yerlerde serpiştirilmiş olarak bulunmaktadır. Fakat muasır bazı araştırmacılar bu konuyu sistematize etmeye çalışmışlardır. Biz de bu tezimizde, onlardan istifade ederek konularımızı şu başlıklar altında sistematize etmeyi uygun bulduk.

- 1-İktidarsızlık, Bünyesel kusurlar ve Kısırlık,
- 2-Terk (gâib, mefkûd), Hapis, Tutuklanma ve Esir olma,
- 3-Nikâh akdi şartlarına muhalefet,
- 4-Aldatma,
- 5-Mâli mükellefiyetlerin ifa edilmemesi,
- 6,Şiddetli geçimsizlik,
- 7-Muhâle'a
- 8-Li'ân,
- 9-İlâ'

İKİNCİ BÖLÜM

TEFRİK SEBEPLERİ

I. İKTİDARSIZLIK, BÜNYESEL KUSURLAR VE KISIRLIK

A- İKTİDARSIZLIK :

İktidarsızlık, fıkıh kitaplarımızda, "i n n e t- ^{أَلْعِنَةُ} " veyahut da "u n n e t- ^{الْعِنَةُ} " kelimesiyle ifade edilmekte olup, erkeğin cinsel birleşmeye gücü olmaması halidir. Cinsiyet organı, sertleşse de sertleşme de kişinin cinsel gücü yoksa, ona fıkıh istilâhında " i n n î n - ^{الْعَيْنُ} " yani iktidarsız, güçsüz adı verilmektedir.

İktidarsızlığın birçok sebebi vardır. Psikolojik, biyolojik, sihir, ihtiyarlık... gibi. İktidarsızlığın sebebi ne olursa olsun neticeyi değiştirmez.¹

a-H u k ũ k î D a y a n a ğ ı :

İslâm Hukukunda, iktidarsızlık sebebiyle boşanmaya karar verilebilmesi hususu, Hz. Ömer ve Hz. Ali'nin uygulamalarıyla, ashabın icma'ına dayanmaktadır. Hz. Ömer'e kocası imin olan bir hanım gelir ve kocasının durumunu arzeder. Hz. Ömer de o kadına bir yıl mühlet verir. Bir yıl sonra kadın tekrar gelerek, durumun değişmediğini arzeder. Bunun üzerine Hz. Ömer de tefrik kararını verir.² Bu konuda ashabın icma' ettiği, hiçbir ihtilafın olmadığı da bilinmektedir.³

1-Bilmen, age. II, 344,345.

2-es-Serahsî, age. V, 100,101, el-Kâsânî, age. II, 322, İbnü'l-Hümâm, age. III, 263, et-Tehânevî, İ'lâu's-Sünen, XI, 248, 249.

3-el-Kâsânî, age. II, 323, eş-Şirbînî, age. III, 203.

b- Mezheblerin Görüşleri :

Erkeğin iktidarsızlığı sebebiyle, tefrik kararı verilebileceği hususunda dört mezhebin ittifakı olup, Zâhirîler ise, bu konuda değişik görüş beyan ederler. Onların bu konudaki görüşleri " akid şartlarında, hastalık ve kusurlardan sâlim olma diye bir şart varsa, o zaman tefrik gerçekleşebilir" şeklindedir. Diğer dört mezheb ise, " asıl olan hastalık ve kusurlardan sâlim olmaktır" görüşünü savunarak, bazı hastalık ve kusurları tefrik için sebep kabul ederler.¹

Ayrıca Mezheblerin, erkeğin de tefrik talebinde bulunup bulunamayacağı konusunda iki görüşü vardır. Hanefîlere göre, koca tefrik talebinde bulunamaz. Çünkü kocanın boşama hakkı vardır. Diğer üç mezhebin görüşü ise, kocaların da hanımlar gibi tefrik talebinde bulunmaya hakları vardır şeklindedir.²

c- İktidarsızlığın Tesbiti ve Hakimin Kararı :

İktidarsızlık iki şekilde tesbit edilir. Bunlardan birisi biz-zat erkeğin itiraf etmesidir. Diğer ise, hanımın müracaatı üzerine, hakimin yetkili uzmanlara konuyu inceleterek, vuzuha kavuşturmasıdır.³

Böylece iktidarsızlık tesbit edildikten sonra hakimin yapacağı bazı şeyler vardır. Şimdi onları sunmaya çalışalım:

1-Eğer bu iktidarsızlık, felç veya erkeklik aletinin çok küçük oluşundan dolayı ise, hakim hemen karar verip eşleri ayırır.⁴ Çünkü bu gibi hallerde beklemenin hiçbir fayda ve anlamı yoktur.

2-İktidarsızlık doğuştan mevcut ise veya sihir yapılmışsa, yahut da kocanın küçük oluşundan kaynaklanıyorsa, hakim, taraflara bir yıl mühlet verir. Bu mühletin başlangıcı, hanımın hakime müracaat tarihidir.⁵ Mühlet verme konusunda ashabın icma'ı vardır. Mühletin on ay olmasını savunanlar var ise de bir güneş yılı olmasını savunanlar çoğunluktadır.⁶

1-Zekiyuddin Şa'bân, el-Ahkâmü's-Şer'yye, 482.

2-Medkûr, age.314, Şa'bân, age.483.

3-el-Kâsânî, age. II, 323.

4-İbn Kudâme, age. VI, 670.

5-Sa'id b. Mansûr, Sünen, II, 54, İbn Kudâme, age. 668, 669.

6-İbnü'l-hümâm, age. III, 263, es-Serahsî, age. V, 101.

3-Bir yıllık mühletin sonunda iktidarsızlık giderse, dava kendiliğinden düşer.¹ Eğer iktidarsızlık devam ederse, hakim kocaya, hanımını boşamasını emreder. Koca bunu yapmazsa, hakim, kocanın yerine kaim olur ve hanımı boşar, yani tefrik eder. Bu da bir bâin talâk olur.²

d-İ k t i d a r s ı z K o c a A l e y h i n e D a v a
A ç m a k İ ç i n G e r e k l i Ş a r t l a r :

Kocanın innin olması halinde hanım, hâkime müracaat eder. Hakim de durum tesbiti yapıp ona göre kararını verir. Ancak, Hakimin bu davaya bakabilmesi için, bazı şeylere riayet etme gerekmektedir. Bu hususları şu şekilde maddelemek mümkündür:

1-Tefrik davasının, hanım tarafından açılmış olması gerekir. Hanım, dava açma konusunda muhayyer olup, dilerse dava açmayarak, kocasıyla birlikte yaşamaya devam edebilir.³ Hanımın bir müddet susup, daha sonra dava açması mümkündür. Çünkü bu susmayla, hastalığın iyileşmesini ümid etmiş olabilir.⁴

Ancak Şâfi'îler, kocanın iktidarsız olduğunu öğrenen hanım, hemen dava açmak mecburiyetindedir. Aksi halde, daha sonra dava etme hakkını kaybeder görüşünü savunurlar.⁵

2-Erkeğin iktidarsız olduğunu, hanımı nikâh akdinden önce bilir ve buna sesini çıkarmazsa, daha sonra tefrik için dava açamaz. Yine hanım, akitten sonra, bir defa bile iktidarsızlığa razı olduğunu söylemişse, daha sonra dava etme hakkı kalmaz.⁶

3-Eğer koca, bir defa bile olsa cinsel ilişkide bulunabilmiş ise, hanımının tefrik talebine hakkı kalmaz. Çünkü hanımın kocadaki bu hakkı, bir defaya mahsustur. Bu iş bir defa gerçekleşince artık hak ortadan kalkar. Bu hususta mezhebler ittifak etmiştir.⁷

1-İbn Kudâme, age. VI, 668, el-Huraşî, Şerhu Muhtasarı Halîl, III, 78.

2-es-Serahsî, age. V, 101, eş-Şirbîni, age. III, 206, el-Huraşî, age. III, 79.

3-es-Serahsî, age. V, 96, eş-Şirbîni, age, III, 202.

4-es-Serahsî, age. V, 102, İbn Kudâme, VI, 671.

5-İbn Kudâme, age. VI, 654.

6-İbn Kudâme, age. VI, 671.

7-Ahmed b. Hanbel, Ahkâmu'n-Nisa', 53, el-Kâsânî, age. II, 323, İbn Kudâme, age. VI, 672, eş-Şirbîni, age. III, 204.

Ancak bizim kanaatimize göre bu konuda ileri sürülen görüşleri yeniden gözden geçirmek zorundayız.

eş-Şirbîni, bu konuda şöyle diyor: " İnnin olan kocanın iyileşmesinde ümit vardır. Eğer bu ümit kesilirse, hanımının nikâh akdini feshetme hakkı doğar. Çünkü, hanım bu durumdan zarar görmektedir.¹

Buhârî ve Müslim'in ittifakla naklettikleri bir olay vardır. Abdullah b. 'Amr b. 'Âs'ın hanımı, Hz. Peygamber efendimize gelerek, kocasının namaz ve ibadetle meşgul olduğunu, hanımıyla ilgilenmediğini belirtir ve şikâyetle bulunur. Bu şikâyet üzerine, Hz. Peygamber olayın doğruluğunu araştırır. Abdullah b. Amr b. 'Âs, olayı doğrulayınca Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurur:

• ان لزوجك عليك حقا "Muhakkak eşinin sende hakkı vardır."²

Biz bu olaydan sonra şunu söyleyebiliriz: Eğer, cinsel birleşme hakkı bir defalık bir hak olmuş olsaydı, Hz. Peygamber böyle buyurmazdı. Olayı tedkik eder, daha önce bir defa cinsel birleşme gerçekleşmiş ise ona göre hadis irâd ederlerdi. Hanım olsun, erkek olsun insanlardaki cinsel birleşme arzusu, mütamadî bir arzudur. Devamlı yenilenen bir arzudur. Dolayısıyla, hak da devamlı yenilenen bir haktır.

Evlilikten bir gayenin de cinsel birleşme olduğunu biliyoruz. Bu birleşmeye insan biyolojik yapısı muhtaçtır. Bu ihtiyaç bir defayla giderilemeyip, devamlılık arzeder. Eğer hanım, sürekli bir ihtiyaç içerisinde ise, o ihtiyaç meşru' yollarla giderilmelidir. Giderilmezse, toplumda bundan mütevellid olarak birtakım fitnelerin meydana gelmesi kuvvetle muhtemeldir. Kocasından, cinsel yönden razı edilemeyen bir hanımı, ömür boyu böyle ihtiyaç içerisinde kıvrandırmak bir zulüm olur. Öyleyse, buna mani olunmalıdır..

4-Erkekdeki iktidarsızlığın, hanımda da bulunması halinde, hanım tarafından tefrik davası açılmaz.³

1-eş-Şirbîni, age. III, 204.

2-Buhârî, Savm, 54,55, Edeb,94, Nikâh, 89, Müslim, Siyam, 184,185.

3-Medkûr, age. 318.

Bu üç hastalığın dışında kalan hastalıkların tefrik sebebi olup olamayacakları hususundaki görüşleri şu şekilde hulâsâ etmek mümkündür.

b - Hanefiler :

E b ũ H a n i f e ve E b ũ Y u s u f' u n görüşlerine göre, yukarıda ittifak edildiğini belirttiğimiz üç hastalık dışında, tefrik için sebep teşkil edecek başka bir hastalık yoktur.

İ m â m M u h a m m e d, bu üç hastalığa, c ũ z z â m, a k ı l h a s t a l ı ğ ı ve b a r a s (alatenlik) hastalıklarını da ilâve etmektedir.¹ Ayrıca İ m â m M u h a m m e d'e göre, k a r ş ı t a r a f ı n z a r a r ı n a o l a n, t i k s i n d i r i p n e f r e t e t t i r e n b ũ t ũ n a k l i, c i l d i, v e t e n â s ũ l i h a s t a l ı k l a r t e f r i k için birer sebeptirler.²

Daha sonraki bazı Hanefi fıkıhçılarının görüşlerine göre ise, hünsaların ve sihir yapılarak cinsel güçleri bağlanmış olanların hanımları da tefrik davası açabilirler.³

c - Şâfi'i ve Mâlikî'ler :

Şâfi'i ve Mâlikîler de bu konuda İmâm Muhammed gibi düşünmektedirler. Bunlara göre de c ũ z z â m, a k ı l h a s t a l ı ğ ı ve b a r a s (alatenlik) hastalıkları için tefrik davası açılabilir. Böylece, bu iki mezhebin görüşüne göre, tefrik sebebi hastalıklar altı tanedir.⁴ Ayrıca M â l i k i l e r e göre, erkeklik organı çok küçük olur ve görev yapamazsa, bu şahsın hanımını da tefrik talebinde bulunabilir.⁵ Sara hastalığına yakalanmış olan kimselerin hanımları da tefrik talebinde bulunabilirler.

Çünkü bu hastalık da deliliğe benzer bir hastalık olup, insanlar bundan tiksindir ve korkarlar.⁶ Yine Şâfi'ilere göre, erkeklik aleti çok büyük olup, cinsel ilişki esnasında hanımını aşırı

1-el-Kâsânî, age. II, 327, İbnü'l-Hümâm, age. III, 268.

2-Medkûr, age. 315.

3-el-Kâsânî, age. II, 327, A. Hamîd, age. 310.

4-eş-Şirbîni, age. III, 202, el-Huraşî, age. III, 76.

5-el-Huraşî, age. III, 74.

6-eş-Şirbîni, age. III, 202, el-Huraşî, age. III, 74.

derecede rahatsız eden kimselerin hanımları da tefrik talebinde bulunabilirler.¹

Mâlikîlerden el-Hurâşî'ye göre, cinsel ilişki esnasında dışkı gelen kimsenin hanımı tefrik davası açma hakkına sahiptir. Bir kimsenin yumurtalıkları kesiktir, fakat inzal vaki oluyorsa, o kimsenin hanımı tefrik talebinde bulunamaz. Çünkü seçim hakkı, cinsel ilişkinin olmayışından değil, lezzeti tam olarak alamamaktan doğmaktadır. Eğer inzal vaki oluyorsa, yumurtaları alınmışların hanımları da tefrik talebinde bulunamazlar.²

d - Hanbelî'ler :

Hanbelîlere göre, cinsel birleşmeye mani zararlı, tiksindiren ve nefret ettiren ve de iyileşme ümidi olmayan bütün hastalıklar tefrik sebebidirler.³ Bunlara örnek olarak da delilik, cüz zam, alatenlik, sidiğini ve kakasını tutamama hali, akıcı yaralar, zührevî hastalıklar ve bâsûr hastalığı gösterilmektedir.⁴ Bevlini ve dışkısını tutamama halinde de tefrik vardır görüşü, Ebû Bekr ve Ebû Hafs'a aittir.⁵

Ağız kokusu ve hünsa hakkında da iki görüş vardır. Bunlardan birincisine göre, bu hastalıklarda naks ve âr olduğu için tefrik sebebidirler. Diğer görüş ise bunun aksinedir.⁶

1-eş-Şirbîni, age. III, 203.

2-el-Hurâşî, age. III, 74.

3-Şa'bân, age. 484.

4-el-Ğandûr, age. 498.

5-İbn Kudâme, age. VI, 652.

6-İbn Kudâme, age. VI, 655.

C- KISIRLIK :

Erkeğin k ı s ı r (akim:çocuğu olmayan) olması durumunda hanımın tefrik hakkına sahip olup olmaması konusunda, klasik fıkh kitaplarında pek fazla bir bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak İbnü'l-Hümâm şöyle bir görüş serdetmektedir: "Bir insan normal olarak cinsel ilişkide bulunur, fakat suyu kurumuş olduğundan dolayı inzâl vaki olmazsa, böyle bir kimsenin hanımı tefrik talebinde bulunamaz."¹

Mâlikîler'den el-Huraşî de k ı s ı r l ı ğ ı n tefrik için sebep olamayacağı görüşünü savunur.²

Hanbelî'lerden İbnü'l-Kayyım ise, Hz. Ömere isnad edilen bir olayı naklederek şöyle diyor: " Hz. Ömere k ı s ı r bir adam gelerek evlendiğini söyler. Hz. Ömer de o adama, k ı s ı r olduğunu hanımına bildirdin mi diye sorar ve hanımına kısır olduğunu bildirerek onu muhayyer bırakmasını tenbihler."³ Zührî, Şüreyh, Süfyân ve İbn Teymiyye'nin de bu görüşte oldukları bilinmektedir.⁴ Muasır bilim adamlarından Ömer Ferrûh da aynı görüşü paylaştığını ifade eder.⁵ Biz de, Hz. Ömer uygulamasının, içinde bulunduğumuz asır ve şartlara daha uygun olduğu kanaatini taşıyoruz. Nitekim, Muhammed Selâm Medkûr da aynı görüşü paylaştığını belirterek özetle şöyle diyor:

"Evliliğin en önemli gayelerinden birisi de nesil sahibi olmaktır. Kısır olan hanımı erkeği boşayabilmekte veya kısır olan hanımın üzerine kuma getirebilmektedir. Erkeğin kısır olması halinde hanımın tefrik hakkı olmazsa, hanım da ana olup neslini devam ettirmek istiyorsa, bu hanımı kısır bir şahısla kalmaya mecbûr tutarak analık âtîfetinden nasıl mahrum bırakabiliriz ?"⁶

1-İbnü'l-Hümâm, age. III, 264.

2-el-Huraşî, age. III, 74.

3-İbnü'l-Kayyım el-Cevziyye, Zâdü'l-Me'âd, IV, 38.

4-Medkûr, age. 316.

5-Ömer Ferrûh, İslâm Aile Hukuku, s.186.

6-Medkûr, age. 317.

II. TERK (Gâib-Mefkûd), HAPİS, TUTUKLANMA VE ESİR OLAMA SEBEBİYLE TEFRİK

A- TERK

a- T e r k K a v r a m ı :

Kaybolup kendisinden haber alınamıyan, ölü mü diri mi olduğu bilinmeyen kimseye "m f k û d- المفقود", evini terkedip giden, hayatta olduğu halde evine gelmeyen kimseye ise, fıkıh istilahında "g â i b- الغائب" denilmektedir.¹

İslâm Hukukuna göre, gâib kimselerle mefkûd kimseler hakkındaki tefrik hükümleri hemen hemen aynıdır. Onun içindirki, muasır İslâm Hukukcuları, bu iki terimi ayrı ayrı ele almayıp, sadece "g â i b" ya da "g a y b û b e t" mevzularını ele alarak, mefkûd bahsini de beraber mutalâ etmişlerdir. Biz de bu araştırmamızda aynı yolu takib ederek, mefkûd-gâib terimlerini birlikte incelemeyi uygun gördük. Ayrıca bu ifadeler yerine de, ifadeyi biraz daha kolaylaştırmak gayesiyle "T E R K" tabirini kullandık. Böylece, ifadenin daha kolaylaştığı kanaatindeyiz.

Diğer konularda olduğu gibi, bu konuda da İslâm Hukukcuları, farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Şimdi bu farklı görüşleri arzitmeye çalışalım.

aa- H â n e f î ve Ş â f î 'î l e r :

Bu iki mezhebin görüşüne göre, evini terkedip giden veya kaybolan koca aleyhine hanımı tarafından tefrik davası açılmaz. Bu terk müddeti çok uzun zaman dahi olmuş olsa durum aynıdır. Hânefi ve Şâfi'îler, terketmenin tefrik sebebi olduğuna dair herhangi bir şer'î delil yoktur görüşünü ileri sürerek, bunun tefrik

---

1-Karaman, age. I, 315.

sebebi olamayacağını ifade ederler. Bu iki mezhebe göre aslolan, "tefrikin cevazına delil olabilecek şer'î bir sebep" ortaya çıkıncaya kadar, evlilik hayatının devam etmesidir¹

Hanefî ve Şâfi'îlerin meşhûr olan kavillerine göre, evini terkeden veya kaybolan kocanın hanımı, kocası s e k s e n yaşına varıncaya kadar veyahut da k o c a s ı n ı n a k r a n l a r ı n ı n e n s o n u n c u s u ö l ü n c e y e kadar bekler. Daha sonra kocasının ölümüne hükmedilir ve tefrikin karar verilir.²

bb- M â l i k î l e r :

Mâlikîlerin tercihe şayan görüşlerine göre, evini terk edip giden veya kaybolan koca için, özürlü veya özürsüz durumlarına bakılmaksızın tefrik davası açılabilir. Evini terk edip giden koca, geride geçimin temini için yeteri miktarda nafakayı bile bırakarak gitmiş olşa durum değişmeyip, hanımı dilerse tefrik talabinde bulunabilir. Bu terketmenin sebebi önemli değildir. Şayet hanım, bu terketme olayından muzdarib oluyorsa, sıkıntıya düşmüşse dava açma hakkına sahiptir. Hatta bu terketme, ilim tahsili, ticaret, seyahat... gibi sebeplerden dolayı dahi olmuş olsa durum değişmez.³

Mâlikîlere göre, terk halinin tefrik sebebi olabilmesi için, terk müddetinin b i r y ı l veya d a h a f a z l a olması gerekmektedir. Bu müddetin ü ç y ı l, d ö r t y ı l olmasını söyleyenler var ise de itimada şayan olan görüşün bir yıl olmasıdır.⁴ Kocanın evini terketmesinden bir yıl sonra, hanımı tefrik davası açar. Eğer kocanın yeri belli ise, hakim kendisine yazar ve şu üç şıktan birini tercih etmesini ona emreder.

a-Evine dönmesini, b-Ailesini yanına almasını, c-Bunları yapmıyorsa, hanımını boşamasını.

Bu esnada kocaya, haberleşmenin gerçekleşebileceği bir mühlet de verilir. Bu mühlet zarfında, bahsi geçen üç şıktan birini tercih edip, hâkime bildirmezse, hâkim de kocanın yerine kaim olarak verilen mühletin bitiminde tefrik kararını verir.

1-es-Serahsî, age, XI, 35, İbn Rüşd, Bidâyetü'l-Müctehid, II, 52, Şa'bân, age. 498, Beyyûmî, age. 157.

2-es-Serahsî, age. XI, 35,

3-Beyyûmî, age. 158, Ebû Zehrâ, age. 367.

4-İbn Rüşd, age. II, 52, el-Ğandûr, age. 520.

Kocanın yerinin bilinmemesi halinde veyahut bilinip de haberleşmenin mümükün olmaması halinde, herhangi bir haberleşmeye ve mühlete gerek kalamadan tefrik kararı verilir. Bu tefrik kararı bir bâin talaktır. Çünkü hakimin ilâ ve nafakayı kesme dışında kalan tefrikleri bâin talak sayılmaktadır.⁵

cc- H a n b e l î l e r :

Terkden dolayı tefrik konusunda, Hanbelîler de Mâlikîler gibi düşünürler. Ancak, Hanbelîler, Hz. Ömer'in bir uygulamasını esas alarak, terk müddetinin a l t ı a y olması halinde tefrik davası açılabileceğini ifade ederler.⁶

Ayrıca H a n b e l î l e r, herhangi bir özür sebebiyle evinden ayrılan gâib kimseler için tefrik davası açılmıyacağına kaildirler. Mesela, ilim tahsili ve cihad için yuvasını terkedip uzaklara giden kocanın hanımı, tefrik talebinde bulunamaz.⁷

b- T e r k M ü d d e t i n i n B a ş l a m a s ı :

Evini terkedip giden gâib kimse hakkında tefrik kararı verebilmek için, belirli bir müddetin geçmesi gerektiğini ve bu konda mezheplerin değişik görüşlerini arzettik. Şimdi ise akla şöyle bir soru gelmektedir. Acaba bu terk müddetinin başlama tarihi, hakime müracaat tarihi midir yoksa bilfiil terkin başladığı tarih midir?

İmâm Mâlik, terkin başlangıcı olarak, hakime müracaat tarihini esas almaktadır.⁸ İbn Kudâme ise, bu konuda iki görüşün olduğunu rivâyet etmektedir:

1-Hanımın hâkime müracaat etmesi ve hakimin de hanıma beklemesini emrettiği tarih,

2-Kocadan haberin kesildiği, yani kocanın yuvayı terkedip gittiği tarih.⁹

5-es-Sibâî, eh-Ahvâl, I, 264, Şa'bân, age.497, el-Ğandûr , age.520, Abdurrahman es-Sâbûnî, el-Ahvâl, II, 86.

6-Ebü Zehrâ, age.367, es-Sibâî, el-Ahvâl, I, 263, Şa'bân, age. 499, Beyyûmî, age.158.

7-el-Ğandûr, age. 520, Şa'bân, age. 499.

8-İbn Rüşd, age. II, 52.

9-İbn Kudâme, age. VII, 492.

B- HAPİS, TUTUKLANMA VE ESİR OLMA SEBEBİYLE TEFRİK

Terkden dolayı, tefrikin caiz olmadığı görüşünü savunanların, H a n e f î l e r ve Ş â f î 'î l e r olduğunu daha önce belirtmiştik. Hapis, tutuklanma ve esir olma gibi durumlarda, H â n b e l î l e r de tefriğe cevaz vermezler. Bu gibi hallerde özür bulunduğunu ifade eden Hanbeliler, hapis, tutuklanma ve esir olmada ferdin hiçbir iradesi yoktur fikrinden hareketle, tefrikin de gerekmiyeceğini beyan ederler.¹

M â l î k î M e z h e b i n e gelince: Mâlikiler bu gibi hallerde de tefrikin cevazına kâildirler. Hapis, tutuklanma ve esir olma halleri kesinleşir ve b i r y ı l ve daha fazla bir zamanı kapsar ise, hanım hakime müracaat ederek tefrik talebinde bulunur. Ancak bu talep hakkı, tutuklama ve hapis in fiilen başlamasından tam b i r y ı l sonra doğar. Bu durumda hâkim, hiçbir yazışma ve mühlete lüzum görmeden tefrik kararını verir. Çünkü, bu gibi hallerde yazışma ve mühletin hiçbir fayda ve anlamı yoktur. Hapis veya tutuklama kesinleşmiştir.² Buradaki tefrik de bâin bir talaktır.

1-Şa'bân, age. 499.

2- Ömer Abdullah, Ahkâmu's-Şerî'ati'l-İslâmiye, 501, Ebû Zehrâ, age. 367-368.

III. NİKÂH AKDİ ŞARTLARINA MUHALEFET

İslâm Hukukuna göre, nikâh akdinin genel bazı şartları vardır. Şâhitler, tarafların icâb ve kabûlü... gibi. Bu şartları taşımayan nikâh akidleri geçerli değildir. Bu genel şartların dışında ve akid esnasında ileri sürülen bazı özel şartların, tarafları bağlayıp bağlamıyacağı konusunda değişik görüşler ortaya atılmıştır. Şimdi bu değişik görüşleri arzetmeye çalışalım.

A- HANEFİLER :

Hanefî Mezhebine göre, nikâh akdi esnasında ileri sürülen özel şartlar bâtil olup, nikâh akdi ise geçerlidir. Meselâ: Akid esnasında, eşlerden biri, diğèrinin hastalıklardan salim olmasını, güzel olmasını, bekâr olmasını... şarta bağlamış olsa, bu şartlara itibar edilmeyip, nikâh akdi sahih, şartlar ise geçersizdir. Dolayısıyla, eğer koca bu gibi şartları yerine getirmesse, hanımı onun için tefrik davası açma hakkına sahip olamaz.¹

B- HANBELİ ŞAFİ'İ VE MÂLİKİLER :

Bu mezheblere göre, evlilik akdi esnasında veya daha önce ileri sürülen meşrû' şartlara uyulması mecbûrî olup, aksi halde taraflar için akdi feshetme hakkı vardır. Evlenirken, üzerine kuma getirmemeyi, bulunduğu şehrin dışına çıkmamayı, kocasının güzel olmasını, sağlıklı olmasını, bekâr olmasını, hür olmasını şart koşan hanım, bunların aksi çıkması halinde, dava açıp nikâhı feshetme hakkına sahiptir. Ancak, M a l i k î Mezhebine göre, bu şartlar, akitten daha önce birer vasıf olarak dahi zikredilmiş olsa durum aynı olup, hanım dilerse tefrik talebinde bulunabilir?²

¹-es-Serahsî, age.V, 94, el-Cezîrî, age. IV, 86.

²-el-Bâcî, Ebu'l-Velîd Süleymân b. Helef, el-Muntekâ Şerhu'l-Muvтта', III, 296, eş-Şirbîni, age. III, 207, İbn Kudâme, age. VI, 548.

IV. ALDATMA

Birbirini sevip evlenmek isteyen kimseler, bu emellerine ulaşabilmek için bazan, gerçek vasıflarını gizleyerek, birbirlerini aldattıkları sonradan ortaya çıkarsa durum ne olacak ?

Meselâ: Bir erkek, nesebini gizleyerek evlenmiş olsa, gerçek nesebinin sonradan ortaya çıkması halinde , şayet erkek, kızdan daha aşağı bir nesebden ise, hanımın, nikâhı feshetme hakkı vardır.¹

Bir kimsenin, kendisini başkası olarak tanıtıp evlenmesi, dîni yönden bulunması gereken denkliğin (küfüv) bulunmaması durumundaki hükümler de böyledir.² Yani hanım dilerse dava edebilir. Kendisini dindar ve ahlaklı bir kimse olarak tanıtıp evlenen kişinin, fasık ve ahlaksız çıkması halinde de durum aynı olup, hanım dilerse akdi feshetme talebinde bulunabilir.³

1- es-Serahsi, age. V, 29-30.

2-Bilmen, age. II, 69.

3-Seyyid Sâbık, Fıkhü's-Sünne, II, 61.

V. MALİ MÜKELLEFİYETLERİN İFA EDİLMEMESİ

İslâm Hukukuna göre erkek, ailenin başkanı olup, birtakım mükellefiyetleri vardır. Bu mükellefiyetlerin başında gelenlerin birisi de ailenin geçimini temin etmektir. İslâm Hukukcuları, ailesinin geçimini temin etmeyen koca hakkında, hanımı tarafından tefrik davası açılıp açılmıyacağı hususunda farklı görüşleri sürmüşlerdir. Şimdi ileri sürülen bu görüşleri ve delillerini arz edelim. Ancak burada şunu da belirtelim ki, bir kadının kocası, ailenin geçimini temin etmiyorsa ve o kocanın da mevcut menkûl veya gayr-i menkul (akar v.s.) malı varsa o maldan istifade edilerek ailenin geçimi temin edilir. Böyle bir yol varken de tefrik talebine gerek kalmaz. Bu konuda, mezheblerin ittifakı vardır.¹

Kendisi fakir olup, ailesinin geçimini temin etmekten aciz olan kimselerin durumu hakkındaki görüşleri iki bölümde incelemek mümkündür:

A- CUMHURUN (Hanbelî, Mâlikî, Şâfi'i) GÖRÜŞÜ :

Cumhurun görüşüne göre, eğer bir koca, ailesin geçimini temin etmiyor veya edemiyorsa, ailesi de bu durumdan muzdarip olup dava ediyorsa, bu gibi hallerde hâkim, tefrik kararı verebilir.² Bu tefrik, Mâlikîlere göre bir ric'i talâk, Hanbelî ve Şâfi'îlere göre ise fesihdir.³

a- C u m h u r u n D e l i l l e r i :

aa-Kitap :

Cumhur bu konuda şu iki âyeti delil getirmektedir:

1- تَمَسَّكْ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَصَرَّحْ بِأَحْسَنِ ..

"Ya iyilikle tutmak, ya da güzellikle salıvermek"⁴ Bu âyet, kocaların, hanımlarını ya iyilikle tutmalarını, ya da güzellikle sa-

1-İbnü'l-Hümâm, age. III, 329, Şa'bân, age. 474.

2-İbn Rüşd, age.II, 52, İbn Kudâme. age.VII,573, eş-Şirbînî, age.III, 442.

3-Semîra, age.147.

4-el-Bakara, 229.

livermelerini hükme bağlamaktadır. Şu halde koca, hanımına iyilikle muamele etmezse veya onu boşayarak salıvermezse bu durum, hanımın mahkemeye başvurarak tefrik talebinde bulunması için bir sebeptir ve böyle hallerdeki başvurular üzerine, hâkimler de tefrik kararı verebilirler.

2-

ولا تمسكوهن ضرارا لمتعدوا ..

B u âyette ise, "Haklarına tecavüz edip, onlara zarar vermek için hanımları (yanınızda) tutmayın"⁵ buyurulmaktadır. Allah teala, hanımlara zararlı olacak şekilde onları nikâh altında tutmamızı yasaklamaktadır. Geçim sıkıntısı çeken bir kimsenin hanımı da bu durumlardan zarar görüyor demektir. Bu durumdaki erkeğin, hanımını sıkıntıdan kurtarması, aksi halde ise, hâkimlerin devreye girerek tefrik kararı vermeleri gerekmektedir. Çünkü hanımın sıkıntı ve zarardan kurtulması gerekir. Bunu koca yerine getirmeyince, zulmün önlenmesi için hâkimlere iş düşüyor ve zulmün önlenmesi görevini onlar yerine getiriyor.⁶

Cumhur, yukarıda mezkur ayetleri bu şekilde yorumlamaktadır. Ancak burada şunu ifade edelim ki Cumhur'un bu görüşlerine katılmıyoruz. Çünkü:

K o c a n ı n geçimden aciz olup, ailesinin nafakasını temin edememesi, kendi elinde olan bir şey değildir. Kendi istek ve arzusuyla ailesini sıkıntıya sokmamıştır. Dolayısıyla hanımına zulmederek onu elde tutmuyor. Fakir olmakla sadece kaderin hükmüne boyun eğiyor. Kendi isteğiyle de bir zulme alet olmuş değildir. Elinde olmadan veya takatı dışındaki şeylerden zaten sorumlu tutulamaz.

İkinci ayette geçen "hakka tecavüz" ve "zarar verme" ise, kişinin kendi arzu ve isteğine bağlı olarak yaptığı icraatlardır. Bir kimsenin ailesini geçindirmekten aciz olması ise, kendi elinde olmayan sebeplerden dolaydır. Onun için, fakir kocanın durumu bu ayetin şumûlüne de girmemektedir. Dolayısıyla hanım da boşanma talebinde bulunamaz.

5-el-Bakara, 231

6-Mahmud Muhammed Şeltuf-Muhammed Ali es-Sayis, Mugâretü'l-Mezâhib Fî'l-İfih, s.190,191, Şa'bân, age.476, Beyyûmî, age. 140.

bb- Sünnet :

Beyhaki'nin Sünen'inde şu hadis-i şerif nakledilmektedir:
Saïd b. Müseyyeb'den " ehline infâk için bir şey bulamıyan kişi tefrik olur mu?" diye soruldu. O da "tefrik olur" dedi. "Bu sünnet midir?" sorusuna da "evet" cevabını verdi.⁷

Ancak bu hadis için Ebû Hatem muallel, İbnü'l-Kayyım ise, münker demişlerdir.⁸

Hız. Ömer (r.a.), hanımlarını terkedip kaybolan kimseler hakkında valilerine "ya hanımların nafakalarını temin etmelerini, veya onları boşamalarını" emretmiştir.⁹

Kanaatimizce bu olay, hâkimin tefrik kararı vermesi konusunda pek açık bir delil sayılamaz. Çünkü Hız. Ömer ve Ali ordu komutanlarına ya da valilerine gönderdiği talimatta, nafakayı terkedendenlerle hanımları arasında "tefrik yap" demiyor. "Onlara emret ya nafakalarını temin etsinler ya da onları boşasınlar" diyor. Demek ki hâkim durumundaki şahsın, tefrik kararı vermezden önce başka yollar denemesi gerekiyor. Burada valinin ya da ordu komutanının emretmesi demek, onları nafaka vermeye zorlamak manasına gelebilir. Öyleyse herşeyden önce zorlayıcı birtakım vasıtaları kullanmak suretiyle, hanımların nafakalarını temin yoluna gitmek daha uygun görülmektedir.

b- C u m h u r a G ö r e T e f r i k i n Z a m a n ı :

Mâlikilere göre bir kimsenin, hanımına nafaka vermediği, yani ailesinin geçimini temin etmeyip, aileye sıkıntı verdiği tesbit edildiği an, eğer hanım bu durumdan şikayetçi ise, hâkim hiç mühlet tanımadan derhal tefrik kararı verir. Ancak hâkim, daha önce kocaya, ya ailesinin nafakasını temin etmesini veya hanımını boşamasını emreder. Şayet koca bunlardan birini kabul etmeyip reddederse, hâkim o koca yerine kâim olmak suretiyle hanımla koca için tefrike karar verir. Ancak bu konu nasslarla sabit olmayıp, hâkimin içtihadına bağlı olduğu için, bir ay, iki ay gibi mühlet de verilebilir.¹⁰

7-Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. Ali eş-Şâfi'i el-Beyhaki, es-Sünenü'l-Kübrâ, VII, 469, İbnü'l-Hümâm, age. III, 330.

8-Beyyûmi, age.141.

9-es-Serahsi, age. V, 91, İbn Kudâme, age. VII, 576.

10-el-Gandür, age. 525.

Hanbelî mezhebine göre de nafakayı ödememe hali isbat edilince, mühlet verilmeden tefrik için karar verilir. Şâfi'i mezhebine göre ise durum ortaya çıkınca, hâkim kocaya üç gün mühlet verir. Bu mühlet zarfında ya ailesinin nafakasını verir ya da hanımını boşar. Bunlardan birini yapmadığı takdirde, hakim kocanın yerine kaim olarak dördüncü günün sabahı tefrik kararını verir.¹¹

B- HANEFİLERİN GÖRÜŞÜ :

Ebû Hanife ve diğer bazı müctehidlere göre, bîr kimse hanımının nafakasını temin etmiyorsa veya edemiyorsa, okimsenin mevcut malı varsa da yoksa da hanımı için tefrik talebi hakkı yoktur. Ancak bu gibi durumlarda, hanım hakime müracaat edip durumunu arzeder. Hâkim, eğer kocanın mevcut malı varsa, o maldan almak suretiyle hanımın nafakasını temin yoluna gider, malı yoksa hanıma borçlanmasını emreder ve bu borç kocaya ait olur.

Şayet kocanın mevcut malı olur ve ödemekte direnirse, yahut da mevcut malını gizlemişse ve hâkim de hanımın nafakasını temin etme hususunda başarı sağlayamazsa, o zaman ortadaki zulmü önlemek için bir çare olarak o erkeği hapseder.¹²

Bu konuda es-Serahsî şöyle der: " Hapis cezası, zalimleri zulümlerinden caydırmak içindir. Durumu müsait olmayan için zulüm mevzubahis olamaz. O mazurdur. Hapsedilmesi gerekmez. Hanıma borçlanması ve beklemesi emredilir. Fakat kocanın maddî durumu müsait olur da nafaka ödememekte diretirse, hanımın talebi üzerine o koca hapse atılır. Araları tefrik edilmez."¹³

a- H a n e f i l e r i n D e l i l l e r i :

aa- Kitap :

Kur'ân-ı Kerimde: لِيُنْفِقَ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِ وَمَن قَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فليُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ لَا يَكْفُلُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا سَعْيًا .

"Eli geniş olan genişliğine göre nafaka versin. Rızkı kısılmış olan da Allah'ın kendisine verdiğiinden versin. Allah, bir kişiyi

11-el-Ğandûr, age. 525,527.

12-es-Serahsî, V,187,188, İbnü'l-Hümâm, age. III, 329. Şa'bân, age.497, el-Ğandûr, age, 524.

13-es-Serahsî, V, 187.

ona verdiğiinden daha fazlasıyla mükellef kılmaz."¹⁴ buyurulmuştur.

Ayetten anlaşıldığına göre, bir kimse nafaka konusunda ancak kendi gücüne göre sorumludur. Gücünün üstünde bir nafaka vermekle mükellef değildir. Şayet adamın maddî durumu iyi değilse, ve hanımına da nafaka temin edemiyorsa zalim değildir. Günahkar da olamaz. Öyleyse neden tefrik yoluna gidilsin ?¹⁵

Yine Kur'ân-ı Kerimde: **وان كان ذو عسرة فنظرة الى ميسرة**
"Eğer borçlu, darlık içerisinde ise, bir kolaylığa çıkıncaya kadar beklemek lazımdır..."¹⁶ buyurulmuştur.

Bu ayet, borçlunun durumu iyi değilse, yani borcunu ödeyemiyorsa, alacaklının bir müddet beklemesini istemektedir. Nafaka da erkeğin hanımına olan borcudur. Öyleyse, kocanın mali durumu düzelinceye kadar hanımının beklemesi ve tefrik talebine hakkı olmaması gerekir.¹⁷

bb- Sünnet :

- Buhârîde nakledilen bir olayda, Ebû Süfyân'ın hanımı Hind, Hz. Peygambere gelerek, kocasının cimriliğinden şikayet eder ve gizlice onun malından alıp ya da alamıyacağını sorar. Hz. Peygamber ona şu cevabı verir: **خذى انت وبنوك ما يكفيك**

"Örfe göre kendine ve çocuklarına yeten miktarda al!"¹⁸

Burada Hz. Peygamber, Hindi muhayyer bırakıp, "dilersen kocandan ayrıl" diyebilirdi. Fakat öyle yapmayıp bir başka yolla evliliğin devamını sağladı.

-Hz. Peygamber, her fırsatta müminleri evliliğe teşvik etmişlerdir. Buhârîde bulunan bir hadis-i şerife göre Hz. Peygamber, bir defasında, hanımına vermek için demirden bir yüzük dahi bulamıyacak kadar fakir bir sahâbiyi evlendirmişti.¹⁹ Evliliğin

14-et-Talâk, 7.

15-Beyyûmî, age.143, Şa'bân, age. 475, el-Ğandûr, age.524.

16-el-Bakara, 280.

17-Beyyûmî, age.143.

18-Buhârî, Buyû', 94.

19-Buhârî, Nikâh, 37.

tervicine bu kadar itina gösterilen bir sistemde, hanımın isteği üzerine kocanın elinden fakir olması sebebiyle talak hakkını almak ve bu hakkı bir başkasına kullandırmak pek hoş olmasa gerek. Talak hakkının kocaya ait olduğu bilinen bir gerçektir.

-Ashab içinde birçok zengin kimseler olduğu gibi, çok fakir insanlar da vardı. Fakat, kocasının fakirliği sebebiyle ayrılma talebiyle Resûlüllaha başvuran bir hanıma nadir de olsa raslanmış değildir. Halbuki bir çok defalar, günlük basit olaylar dolayısıyla Hz. Peygambere müracaat eden nice hanımların mevcut olduğu bilinmektedir. Resulüllahın bu konuda herhangi bir tefrik kararı verdiğine dair haber de mevcut değildir.

-Hâkimlerin zulmü önleme ve haksızlığı giderme salahiyetleri vardır. Hanımına nafaka vermeyen bir kocanın elinden hanımını almak ise ikinci bir haksızlığı irtikab etmektir. Çünkü talak hakkı kocanıdır. Öyleyse, ikinci bir zulüm işlemek yerine, birinci zulmü yok etmek için başka çareler aramak daha uygun olur kanaatindeyiz. Nitekim Hanefiler de bu yolu uygun görmüşlerdir.

VI. ŞİDDETLİ GEÇİMSİZLİK

A-KAVRAM :

Ailede meydana gelen fena muamele ve geçimsizlik, bazan aileyi yıkılıp dağılmaya kadar götürebilecek amillerden biri olur. Bu fena muamele ve geçimsizlik, hanımdan gelebileceği gibi, erkek tarafından da gelebilir. Hanım tarafından meydana gelen fena muamele ve geçimsizlikler, çok büyük problemler arzetmezler. Çünkü erkeğin her nasıl olsa boşama yetkisi vardır.

Ancak, bu fena muamele ve geçimsizlikler erkek tarafından zuhur ederse hanım ne yapabilir? Bu fena muamelelerin ve geçimsiz erkeğin kahrı ne zamana kadar ve nasıl çekilir? İşte bizim üzerinde duracağımız husus da budur.

Eşler arasında meydana gelecek fena muamele ve geçimsizlikler konusunda, eşlerin ve çevrelerinin nasıl davranması gerektiği konusunda Kur'ân-ı Kerimde şu ayet mevcuttur.

وان ختم شقاق بينهما فابعدوا حكما من اهله وحكما من اهلها ان يريدوا اطلاقا
يوفق الله بينهما ان الله كان عليما خبيراً .

"Eğer (karı ile kocanın) aralarının açılmasından endişeye düşerseniz, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin. Bunlar arayışı düzeltmek isterlerse, Allah onların arasını bulur. Çünkü Allah, herşeyi bilendir, haber alandır."¹

Ayetten anlaşıldığı üzere, eşler arasındaki fena muamele ve geçimsizliğin giderilmesi için bir "aile meclisi" nin teşekkülü öngörülmektedir. Yani bir hakemin erkek ailesinden, bir hakemin de hanım ailesi tarafından seçilerek, aradaki anlaşmazlığa çare bulunması Kur'ân nassı ile öngörülmektedir. Öyleyse bu hakemlerin tayini olayı nasıl gerçekleşecektir ve bu hakemleri kim seçecektir, nasıl seçileceklerdir? Şimdi bunları izaha çalışalım.

B- HAKEMLERİN TAYİNİ :

Yukarıda arzettiğimiz ayete istinaden bütün İslam Hukukcuları, bir aile meclisinin (hakem tayini) kurulmasında ittifak etmişlerdir. Ancak, bu hakemleri kimin tayin edeceği hususunda ayrı ayrı görüşler ortaya koymuşlardır. Yani, K. Kerimdeki "hakem gönderin" emrinin muhatabı kimdir? sorusuna, İslam Hukukcuları tarafından değişik şekilde cevaplar verilmiştir.

Bu sorunun cevabı, Hanefî Hukukcularına göre, eşler ve eşlerin aileleri dir. Diğer fakih ve müfessirlerle göre ise, buradaki muhatap, hâkimler dir. Çünkü ortada bir haddin tecavüzü, saldırı ya da zulüm vardır. Bu gibi meselelere de hâkimler bakarlar. Öyleyse, eşler arasındaki çekişmenin giderilmesi için de hâkimlerin devreye girmesi gerekir.¹

a- Hâkēmlerin Vasıfları :

Eşler arasında meydana gelen çekişmelerde hakemlik yapacak kişiler de bazı mümeyyiz vasıfların bulunması gerekir. İslâm Hukukcuları, bu hakemlerin, karı-koca ailelerinden olması konusunda icma'a varmışlardır. Şayet tarafların ailelerinde hakemlik yapacak kimseler bulunamazsa, o zaman dışarıdan hakem tayini caizdir.²

Ayrıca bu hakemlerin, müslüman, hür, akıllı, reşid, erkek ve âdil olmaları, ailede meydana gelen ihtilaf konusundaki fikhî meseleleri bilmeleri de şarttır.³

b- Hakemlerin Görevleri :

Eşler arasında meydana gelen çekişmeleri gidermek için hakem tayininin gereğini daha önce belirtmiştik. Acaba bu hakemlerin görev ve yetkileri nelerdir? Şimdi de bu görev ve yetkileri inceleyelim.

1-Ebü Bekr Ahmed b. Ali el-Cassâs, Ahkâmü'l-Kur'ân, III, 15.

2-Medkûr, age. 307, Bilmen, age. II, 364.

3- İbn Rüşd, age. II, 98, Şa'bân, age. 493.

3- A. Hamid, age. 305, Şa'bân, age. 493.

aa- Cumhuriyet (Hanefî, Şâfi'î ve Hanbelî) Görüşü:

Cumhuriyet müctehidlerine göre, hakemlerin görevleri, sadece rapor hazırlayıp hakime sunmaktır. Hakemler, eşler arasındaki uyuşmazlıkların sebeplerini araştırıp, onların aralarını bulmaya yetkilidirler. Aralarını tefrik etmeye hakları yoktur. Hakemleri tayin eden hakimlerin tefrik hakkı olmazken, onların vekillerinin hiç olamaz. Ancak bu konuda koca, hakeme tefrik yetkisi vermişse olabilir. Şayet hakemler tefrik için yetkilidir dersek, âyetin sonundaki " ان يريد اطلاقا " hükmüne muhalefet etmiş oluruz.⁴

Ancak Şâfi'îlerden bir görüş ve Hanbelîlerden de ikinci bir görüşe göre, sulhün mümkün olmaması halinde, hakemler de tefrik kararı verebilirler.⁵

bb- Mâlikîler'in Görüşü:

Mâlikîler, hakemlerin yetkilerini daha da artırarak, onlara hem sulh, hem de tefrik hakkını verirler. Yani hakemler, gerekli araştırmayı yapıp, sulhya da tefrikte ittifak edebilirlerse, ittifaka göre sulh veya tefriğe yetkilidirler. Bu konuda kocanın iznine gerek olmayıp, yapılan tefrik bir bâin talak olmuş olur.⁶

C- HAKEMLERİN İHTİLÂFI :

Taraflar arasındaki uyuşmazlığın halledilmesi için tayin edilen hakemler, her zaman ittifak edemeyip, bazan da ihtilaf edebilirler. Bu gibi ihtilaf hallerinde hâkim o hakemleri azledip, yerlerine başka hakemler tayin edebilir.⁷ Hakemlerin sunmuş oldukları raporlar kesinlik arzettiğinden, hakime düşen, raporu olduğu gibi uygulayıp, hükmü infaz etmektir.⁸

4-Cassâs, age. III, 153-154, Medkûr, age.307, el-Ğandûr, age. 506.

5- İbn Rüşd, age. II, 99, eş-Şirbîni, age. III, 260-261.

6-İbn Rüşd, age. II, 99, Beyyûmî, age. 150-152

7-es-Serahsî, age. XXI, 63, Şa'bân, age. 494.

8- Beyyûmî, age. 155, el-Ğandûr, age. 508.

VII. MUHÂLE'A (Karşılıklı Rıza İle Boşanma)

A- KAVRAM :

حلع kelimesi lügatte, " soy m a k, s o y u n m a k, ç e k i p ç ı k a r m a k " anlamlarına gelir. Fıkıh istilahında ise, " h a n ı m ın, b i r b e d e l k a r ş ı l ı ğ ı n d a e v l i l i k b a ğ ı n d a n k u r t u l m a s ı " demektir. Muhâle'a - المخالعة da hul' mevzuunda karşılıklı anlaşmayı ifade eder.¹

Daha önceki bahislerimizde, boşama yetkisinin kocaya ait olduğunu görmüştük. Ancak hanım, evlilik hayatına razı olmuyorsa, kocası ile anlaşamıyorsa, o zaman bir miktar ücret ödeyerek, kocasından ayrılma talebinde bulunur. Koca dilirse bu talebi kabul eder, dilirse reddeder. İşte, hanımdan gelen teklif üzerine, kocanın ücreti kabul ederek hanımından ayrılmasına "muhâle'a " veyahut da karşılıklı anlaşma ile boşanma diyoruz.

B- HUKUKİ DAYANAĞI :

Kur'ân-ı Kerim'in bir âyetin de şöyle buyurulmuştur:

ولا يعز لكم ان تأخذوا مما آتيتموهن شيئا الا ان يخافا الا يقيما حدود الله فان خفتما الا يقيما حدود الله فلا جناح عليهما فيما افتدت به ...

"Kadınlara vermiş olduğunuz bir şeyi geri almak size helâl olmaz. Meğer ki karı ve koca Allah'ın koyduğu sınırlara riayet etmekten korkarlar. Şayet onların, ilâhî sınırlara riayet edemeyeceklerinden korkarsanız, hanımın kurtulmak için bir şey ödemesinde ikisi için de bir günâh yoktur.." ²

1-Karaman, age. I, 311.

2-el-Bakara, 229.

İslâm Hukukcuları, bu ayete dayanarak, muhâla'anın cevazına kail olmuşlardır.

Yine Hz. Peygamber efendimizden nakledilen şu olay da muhâle-anın cevazına çok açık bir delil teşkil etmektedir.

Sâbit b. Kays'ın hanımı, birgün Hz. Peygambere gelerek şöyle demişti: " Ey Allahın Resûlü, Sabit b. Kays'ın ne dinine ne de huyuna bir diyeceğim yoktur. Fakat islâm da küfrân-ı nimet-ten çekiniyorum." Bunun üzerine Hz. Peygamber, "bahçeni geri ve-recek misin" diye sorup, "evet" cevabını alınca, Sabit'e şöyle buyurdu: "Bahçeyi kabul et ve o hanımı boşa."³ Bu olay da bize gösteriyor ki bir bedel karşılığında rıza ile boşanma mümkün o-labilmektedir.

Muhâle'anın neticesi hakkında iki görüş vardır. Bunlardan bi-rincisi, muhâle'anın fesih oluşu, diğeri ise üç talak hakkından birisinin kullanılmış olmasıdır.⁴ Fakat durum ne olursa olsun, muhâle'adan sonra evlilik hayatı son bulur.

1-Buhâri, Talâk, 11.

2-Karaman, age. I, 312.

VIII. İLÂ' (اِلْيَا)

A- KAVRAM :

İlâ' (اِلْيَا) lügatte, " m u t l a k s u r e t t e y e - m i n e t m e k " manasınadır. Fıkıh istilâhındaki manası ise, " b i r k i m s e n i n , d ö r t a y v e d a h a f a z l a b i r z a m a n z a r f ı n d a , h a n ı m ı n a y a k l a ş m a y a c a ğ ı n a A l l a h a d ı n a y e m i n e t m e s i d i r .¹

B- HUKUKİ DAYANAĞI :

İlâ'nın meşru'iyeti Kur'ân nassı ile sabit olup, aşağıdaki âyetler buna işaret etmektedir.

لِلَّذِينَ يُولُونَ نِسَاءَهُمْ تَرْبِيعًا اَرْبَعَةَ اشْهُرٍ
فَاِنْ فَاَعَوْا فَاِنْ اَللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ . وَاِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَاِنْ اَللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ .

"Hanımlarına yaklaşmamaya yemin edenler için d ö r t a y beklemek vardır. Eğer o müddet içinde (hanımlarına) dönerlerse, Allah, bağışlayan, merhamet edendir. Eğer, boşanmaya kesin karar vermişlerse, Allah işitender, bilendir.²

C- İLÂ'NİN NETİCESİ :

Bir kimse, ilâ yaptıktan sonra, nikâh akdinin nasıl sona ereceği konusunda mezhebler arasında görüş ayrılıkları vardır. Şimdi Mezhebler arasındaki bu ayrı görüşleri sunalım.

1-İbnü'l-hümâm, age. III, 182.

2-el-Bakara, 226, 227.

a-H a n e f î l e r i n G ö r ü ŝ ü :

İlâ müddeti içerisinde koca, şayet hanımına dönerse, yemin keffâreti öder. Eğer ilâyı bir ibadete bağlamışdıysa, o ibadeti yapmakla mükellef olur. şayet ilâ müddeti olan d ö r t ay içerisinde hanımına dönmezse, d ö r d ü n c ü ayın sonunda hâkimin kararına ihtiyaç kalmadan bir bâin talakla boşanma gerçekleşmiş olur.³

b-C u m h u r u n G ö r ü ŝ ü :

Cumhurun görüşüne göre, aradan sadece d ö r t ayın geçmiş olmasıyla tefrik gerçekleşmez. Dört ayın sonunda koca, ya hanımına döner veya hanımını boşar. şayet bu ikisinden birini yapmazsa, hanım hâkime başvurur. Hâkim kocaya bu iki şıktan birini yapmasını emreder. Koca bunlardan herhangi birini yapmazsa, hâkim burada tefrik kararı verir. Bu tefrik bir ric'î talak olup, iddet müddeti içerisinde, koca dilerse hanımına dönebilir.⁴

3-el-Cezîrî, age. IV, 480, ŝa'bân, age. 504, Mehmed Akif Aydın, İslâm Osmanlı Aile Hukuk, 48, 49.

4-Cin, age. 79, el-Ğandûr, age. 483.

IX. Lİ'ÂN (Lânetleşme)

A- KAVRAM :

Li'ân (اَللِّعَانُ) kelime olarak, "lânetleşmek, küfürleşmek, uzaklaştırmak ve kovmak..." manalarına gelir.¹⁸ Fıkıh istilâhında ise; "Bir erkeğin, hanımını zina isnadı ile suçlaması veya çocuğunun nesebini inkar etmesi ve bunu da d ö r t şahitle isbat edememesi halinde, hâkim huzurunda hususi şekilde, karşılıklı olarak yemin etmeleridir."¹ B u olaya, li'ân, mulâ'ane veya lânetleşme diyoruz.

B-HUKUKİ DAYANAĞI :

Li'ân'ın meşr'iyeti, Kur'ân nassı ve Hz. Peygamberin fiili tatbikatıyla sabittir.²

Hz. Peygamber (s.a.v) zamanında, ashabdan bir şahıs, Resûlülaha gelerek şöyle diyor: " Ey Allah'ın Resûlü, bir adam hanımı ile birlikte bir başkasını yakalayıp ve yakaladığı şahsı öldürse, onu da kısasen öldürürsünüz. Gördüğünü anlatsa, isbat edemediği için sopaya çekersiniz. Susup dursa, içinde bir düğüm olup kalıyor. Ey Allahım aç bunu."³ Bu olay üzerine şu ayetler nazil oluyor:
والذين يرمون أزواجهم ولم يكن لهم شهادت إلا انفسهم فشهادة احدهم اربع شهادات بالله انه لمن الصادقين . والخامسة ان لعنة الله عليه ان كان من الكاذبين ويدراً عنها العذاب ان تشهد اربع شهادات بالله انه لمن الكاذبين والخامسة ان غضب الله عليها ان كان من الصادقين.

1-Karaman, age. I, 322.

2-Geniş Bilgi için bak. Buhârî, Talâk, 24-36.

3-Geniş Bilgi için bak. Kamil Miras, Tecrid Terc. XI, 134.

"Eşlerine zina suçu atan ve kendisinden başka şahitleri de bulunmayan kimselerden herbirinin dört defa şahadet etmesi, sözünde sadık olduğuna Allah'ı şahit tutması, beşinci defasında da yalancı ise Allah'ın lânetine uğramayı dilemesi lazımdır. Hanım da kocası yalan söylüyor diye, Allah'ı şahit tutarak dört defa yemin etmesi, beşincide de eğer kocası doğru söylüyorsa, Allah'ın gazabına uğramayı dilemesi (o hanımı) zina cezasından kurtarır.⁴

C-Li'ÂN'IN NETİCESİ :

Li'ân neticesinde, eşlerin birbirlerinden ayrılması konusunda, bütün İslâm Hukukcuları ittifak etmişlerdir. Ancak bu ayrılmanın nasıl gerçekleşeceği konusunda değişik görüşler ileri sürülmüştür. Şimdi bu değişik görüşleri arz edelim.

a- H a n e f î l e r i n G ö r ü ş ü :

Hanefî Mezhebinin görüşüne göre, li'ândan sonra eşler, re'sen ayrılmış sayılmazlar. Hakim kararını verir ve ozaman ayrılık gerçekleşir. Bu ayrılık, bir bâin talak olup, eşler bir daha ebediyen birbirleriyle evlenemezler. Ancak koca, zina isnadı olayını yalanlayıp, iddiasından vazgeçerse, o zaman tekrar evlenebilirler.⁵

b-M â l i k î l e r i n G ö r ü ş ü :

Mâlikîlerin görüşüne göre, eşlerin lânetleşmelerinden sonra, hâkim kararını vermemiş dahi olsa, bu eşler ayrılmış sayılırlar. Bu ayrılık bir fesih olup, eşler bir daha birbirleriyle evlenemezler.⁶

c-Ş â f 'î l e r i n G ö r ü ş ü :

Şâfi'îlere göre, hakimin kararına ihtiyaç kalmadan, erkeğin şahadetini bitirmesiyle birlikte ayrılık gerçekleşmiş olur. Bu ayrılık bir fesih olup, eşler ebediyen birbirine dönemezler.⁷

d-H a n b e l î l e r i n G ö r ü ş ü :

Hanbelî Mezhebine göre de li'andan sonraki ayrılık, hakimin kararıyla gerçekleşir. Bu ayrılık bir fesih olup, eşler tekrar birbirleriyle evlenemezler.⁸

4-en-Nûr, 6-9

5-el-Kâsânî, age.III, 244, el-Ğandûr, age.488.

6-İbn Rüşd, age. II, 142.

7-İbn Rüşd, age, II, 122, eş-Şirbînî, age. III, 378.

8-İbn Kudâme, age. VII, 412-415, el-Cezîrî, age. V, 111.

S O N U Ğ

İslâm Dini, evliliği bir yönüyle ibadet, diğer yönüyle de medeni bir akid kabul ederek, evlilik ve aile kurumunu teminat altına almış, bu kurumda erkeği başkan kabul etmiş ve ona birtakım sorumluluklar yükleyerek, bu sorumlulukların ihmal edilmemesini tenbihlemiştir.

Boşama yetkisi, kocaya verilmiş olmakal birlikte, bu konuda başıboş da bırakılmış değildir. Bu yetkiyi kötüye kullanan koca için nafka ve mut'a ... gibi bazı maddî külfetler yanında bir de uhrevî mesûliyet olduğu belirtilmiştir. Hanıma da, bu mesûliyetleri yerine getirmeyen koca aleyhine dava açma hakkı tanınarak böylece, hanımın da hukuku teminat altına alınmıştır. Yine hanıma, kocasının hiçbir suçu olmasa bile, ondan ayrılmak istediği zaman bedel ödeme şartıyla karşılıklı anlaşmaya dayalı boşanma hakkı verilmiştir.

İslâm Hukuku, aile içerisinde meydana gelebilecek uyuşmazlıkların çözümü için bir "a i l e m e c l i s i"nin kurulmasını öngörmüş olup, böylece ailevi sırların, mahkeme salonlarında ve şahitler huzurunda deşifre edilmesini önlemiş, dolayısıyla da tarafların aileleri arasında doğabilecek kin ve nefretin toplumda yeni yaralar açmasına mani olmuştur.

Ancak bugün, bir kimse kazâî boşanma problemiyle karşılaşacak olsa, yine birtakım güçlükler çekecektir. Çünkü bu konu, muasır islâm âlimleri tarafından, insanımızın problemlerine ışık

tu tacak şekilde ve bir kânûn metni niteliğinde hazırlanmış değildir. Bizim bu tezimiz, kazâî boşanma konusunda, asırlar önceki fıkıh bilginlerinin Kur'ân ve Hadîs' ışığındaki düşünce ve yorumlarını tesbitten ibarettir. Yoksa, Kur'ân ve Hadîsi günümüz şartlarına göre yorumlayarak sorunlara çözüm bulmak değildir.

Kazâî boşanma konusu, ilim adamları tarafından, Kur'ân ve Sünnet ışığı altında ve sosyal ihtiyaçlar da göz önünde bulundurularak genişçe araştırılırsa, büyük fayda temin edeceği kanaatini taşımaktayız.

B İ B L İ Y O G R F İ Y A

- A b d u l l a h Ö m e r, Ahkâmu's-Şerî'ati'l-İslâmiye fi'l-Ahvâli's-Şahsiyye, İskenderiye, 1965.
- A b d u l h a m î d, Muhammed Muhyiddîn, el-Ahvâlû's-Şahsiyye fi's-Şerî'ati'l-İslâmiyye, Beyrût, 1984.
- A h m e d b. H a n b e l, Ahkâmu'n-Nisa', Beyrut, 1986.
- el-A t t â r, Abdünnâsır Tevfik, el-Usratü ve Kânûnu'l-Ahvâl eş-Şahsiyye, Kahire, 1985.
- A y d ı n, Mehmed Akif, İslâm Osmanlı Aile Hukuku, İstanbul, 1985.
- el-Bâ c î, Ebu'l-Velîd Süleymân b. Halef, el-Muntekâ Şerhu'l-Muvâtta', Mısır, 1331.
- B e y h a k î, Ebû Bekr Ahmed, es-Sünenü'l-Kübrâ, Beyrût, 1341.
- B e y y û m î, Semira Seyyid Süleymân, Fureku'n-Nikâh fi's-Şerî'ati'l-İslâmiye, Kahire, 1980.
- B ' l m e n, Ömer Nasîhî, Hukukî İslâmiye ve İstilahatı Fıkhiye Kamusu, İstanbul, 1976.
- B u h â r î, Sahîh, Kahire, 1311.
- C a s s â s, Ebû Bekr Ahmed b. Alî, Beyrût, 1985.
- el-C e z î r î, Abdurrahmân, Kitâbu'l-Fıkh ale'l-Mezâhibi'l-Erba'a, İstanbul, 1986, (Çağrı Yayınları).
- C i n, Halil, Eski Hukukumuzda Boşanma, Ankara, 1976.
- E b û Z e h r â, Muhammed, el-Ahvâlû's-Şahsiyye, Beyrût, 1970.
- F e y z u l l â h, Muhammed Fevzî, et-Talâk ve Mezâhibuhu fi's-Şerî'ati ve'l-Kânûn, Kuveyt, 1986.
- el-Ğ a n d ū r, Ahmed, el-Ahvâlû's-Şahsiyye fi't-Teşrî'il-İslâmi, Kuveyt, 1982.

- el-Huraşî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Alî, Şerhu Muhtasarı Halil, Bulak, 1317.
- İ b n A b i dî n, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülazîz, Reddû'l-Muhtâr alâ Dürri'l-Muhtâr, Kahire, 1307.
- İ b n ü'l-H ü m â m, Kemaleddin Muhammed b. Abdülvâhid, Fethu'l Kadîr, Bulak, 1316.
- İ b n ü'l-K a y y ı m, Şemseddin Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb, Zâdü'l-Me'âd fî Hedyi Hayri'l-İbâd, Beyrût, tarihsiz.
- İbn K u d â m e, Ebû Muhammed Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme, el-Muğnî, Kahire, tarihsiz.
- İ b n M â c e, Sünen, Mısır, 1952.
- İ b n R ü ş d, Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid, Mısır, 1981. (Beşinci baskı)
- el-K â s â n î, Alâuddin Ebû Bekr b. Mes'ûd, Bedâi'us-Sanâi' fî Tertîbi's-Şerâi', Beyrût, 1986.
- K a r a m a n, Hayreddin, Mukayeseli İslâm Hukuku, İstanbul, 1974.
- M e d k ü r, Muhammed Selâm, el-Vecîz Liakâmi'l-Usra, Mısır, 1975.
- M i r a s, Kâmil, Tecrid-i Sarîh Tercümesi, Ankara, 1972.
- M â l i k b. E n e s, el-Muvatta', Mısır, 1951.
- el-M ü n â v î, Abdürraûf, Feyzu'l-Kadîr, tarihsiz.
- M ü s l i m, Sahîh, Mısır, 1955.
- Ö m e r F e r r û h, İslâm Aile Hukuku, Y. Ziya Kavakcı ter-cümesi, İstanbul, 1969.
- es-Sâbûnî, Abdurrahmân, Şerhu Kânûni'l-Ahvâl eş-Şahsiyye, Dimaşk, tarihsiz.
- S a ' i d b. M a n s û r, Sünen, Beyrût, 1985.
- es-S e r a h s î, Şemsüddin, Mabsût, Beyrût, tarihsiz.
- S e y y i d S â b i k, Fıkhu's-Sünne, Beyrût, 1971.
- es-S i b â ' i, Mustafa, Şerhu Kânûni'l-Ahvâl eş-Şahsiyye, Dimaşk, 1965.
- es-Sibâ'î, Mustafa, el-Mer'atü Beyne'l-Fıkhi ve'l-Kânûn, Dimaşk, 1963.

- Ş a' b â n, Zekiyyuddin, el-Ahkâmu's-Şer'iyeye fi'l-Ahvâli's-Şahsiyye, Beyrût, 1978.
- eş-Ş i r b î n î, Muhammed b. Ahmed, Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'âni'l-Minhâc, Mısır, 1958.
- T â c, Abdurrahmân, Ahkâmu'l-Ahvâl eş-Şahsiyye fi's-Şer'i'ati'l-İslâmiyye, Mısır, 1955.
- ez-Z e h e b î, Muhammed Hüseyin, el-Ahvâlü's-Şahsiyye fi's-Şer'i'ati'l-İslâmiyye, Beyrut, 1968.

K A R M A K E L İ M E F İ H R İ S T İ

- Ağz kokusu, 19
 Aile meclisi, 33, 42
 Akıl hastalığı, 18, 19
 Aldatma, 25
 Amr b. As, 16
 Baras, 18, 19
 Beyhâki, 29
 Boşanma, 3, 4, 5, 9, 24, 41
 Buhârî, 16, 31
 Cüzzâm, 18, 19
 Ebû Hatem, 29
 " Süfyân, 31
 " Yusuf, 18
 Fasih, 3, 5, 8, 25, 41
 Gâib, 21
 Hakemler, 34
 Hanbelî, 6, 9, 17, 18, 19, 20, 23, 24, 25, 27, 30, 34, 39, 41
 Hanefî, 6, 8, 14, 17, 18, 21, 22, 24, 25, 30, 34, 39, 41
 Hasi, 10, 17
 Hapis, 24, 30
 Hz. Ali, 10, 13, 29
 " Ömer, 10, 13, 20, 23, 29
 " Peygamber, 2, 4, 5, 6, 25, 31, 38
 Hind, 31
 Huraşî, 19, 20
 Hüsnâ, 19
 İbn Hümâm, 20
 " Kayyım, 20, 29
 " Kudâme, 23
 " Mes'ûd, 10
 " Sender, 10
 " Teymiye, 20
 İcmâ', 10
 İnnet, 13, 17
 İnnin, 13, 15, 16, 17
 İktidarsızlık, 13, 15, 16
 İ'lâ, 23, 38
 İmâm Muhammed, 18
 İmâm Sevri, 6, 20
 " Zühri, 6, 20
 Kâsânî, 10
 Kazâî Boşanma, V, 42, 43
 Kısırlık, 20
 Küfüv, 25
 Li'ân, 4, 10, 41
 Mâlikî, 6, 8, 17, 18, 19, 20, 22, 24, 25, 27, 29, 34, 39, 41
 Mehir, 2
 Mecbûb, 17
 Mefkûd, 21
 Mufarekât, V, 8
 Muhâle'a, 36, 37
 Muhammed Selâm Medkûr, 20
 Müslim, 16

Nafaka, 30, 31
Nikâh akdi, 2, 3, 15, 25
Ölüm, 3, 4
Ömer Ferrâh, 20
Sa'id b. Müseyyeb, 5
Sâbit b. Kays, 37
Serahsi, 3, 30
Süfyân, 20
Şâfi'i, 6, 9, 15, 17, 18, 21, 24, 25, 27, 34, 39, 41
Şevkânî, 17
Şiddetli Geçimsizlik, 33
Şirbîni, 16
Süreyh, 20
Talak, 3, 4
Talak Kavramı, 3
Talakın Tefvizi, 6
Tefrik, 3, 6, 8, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 29
Tenâsül Hastalıkları, 18
Tutuklanma, 24.
Zâhirîler, 14, 17
Zühri, 20.